

СТАНОВИЩЕ
на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

Научна област: 4. Природни науки
Професионално направление: 4.4. Науки за земята
Научна специалност: География на страните – Регионална и политическа география
Разработена в: СУ „Св. Климент Охридски“
Геолого - географски факултет
Катедра „Регионална и политическа география”
Заглавие: Миграционни процеси и проблеми на социално-икономическото развитие в Карлово след Освобождението
Дисертант: Пенка Любомирова Писачева

от доц. д-р Ивайло Любомиров Владев

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

(член на научно жури утвърдено със Заповед № РД-38-91/20. 02. 2023 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“)

1. Данни за докторанта

Пенка Писачева е родена през 1976 г. в гр. Карлово. През периода 1995 – 2000 г. се обучава в ОКС „магистър”, специалност „География” в Софийския университет „Св. Климент Охридски”, която завършва през 2000 г. с придобита квалификация „географ, учител по география и икономика в средно училище”. От 2001 г. е учител по география и икономика в СУ „Хр. Проданов” – гр. Карлово. В момента заеманата длъжност е старши учител. Владее добре английски език и притежава добри компютърни умения и компетенции. Участвала е в различни обучения, като работа с платформа за дистанционно проверяване на тестови форми, иновативно училище – защо и как да го създадем, индустриални отношения, превенция на отрицателните социални явления на съвременността.

2. Данни за докторантурата

Обучението за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ се осъществява по акредитирана от Националната агенция за оценяване и акредитация докторска програма. Докторантът е зачислен в редовна форма на обучение за срок от три години по научната специалност „География на страните (Регионална и политическа география)“ към катедра „Регионална и политическа география“ въз основа на заповед № РД 20-142/18.01.2019 г. За научен ръководител е определен проф. д-р Марин Рахнев Русев. На 01.02.2022 г. Пенка Писачева е отчислена с право на защита въз основа на заповед № РД 20-447/17.02.2022 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширено заседание на катедра „Регионална и политическа география“ при ГГФ на СУ „Св. Климент Охридски“ проведено на 31.01.2023 г. При реализирането на дисертацията няма допуснати процедурни нарушения.

3. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертацията е разработена в съответствие с изискванията по Глава II (Раздел III) – Условия и ред за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, допълнен и изменен с решение на АС от 26.05.2021 г. с протокол № 9 на основание чл. 21, ал. 1., т. 2 от Закона за висшето образование. Изследователският интерес е насочен към миграционните процеси и социално-икономическото развитие на гр. Карлово и прилежащите му територии от 1878 г. до наши дни. От гледна точка на наложилата се социално-икономическа практика, темата е актуална и дисертабилна. Приемам изложените в дисертацията аргументи, че анализът на различни индикатори на развитието като пространствен, природноресурсен, икономически и научно-технически, демографски потенциал, демографска и икономическа плътност, степен на урбанизация и др. обуславят актуалността на разработката. Не приемам мнението, че наименованията „Карловско“ или „Карловски район“ могат да се използват като синоними на Карловска община и Карлово, които са определени като основен обект на научното изследване.

В увода на дисертационния труд докторантката обосновава представя значимостта на разглежданата проблематика. Определена е целта и предмета на изследване. Предложените научно-изследователски методи са подходящи за реализиране на основната цел и задачите на дисертационното изследване.

Дисертационният труд е представен във вид и обем, съответстващи на изискванията на обучаващата катедра и съдържа: заглавна страница; съдържание; списък на използваните съкращения, увод; изложение в четири глави; заключение и научни приноси; списък на използваната литература; приложения. Трудът е с обем от 295 страници, от които 232 текст, 95 фигури, 44 таблици и 22 приложения. Използвани са 274 литературни източника, от които 38 на латиница.

В първа глава, която е с обем от 45 страници, са изяснени теоретико-методологичните основи на изследването. Самата глава съдържа две подглави в които са анализирани главните индикатори за степен на социално-икономическо развитие и миграциите. Можем да отбележим, че теоретичната конструкция има своята добра основа и е съвсем логична за такъв тип изследване, като в теоретичен аспект са разгледани природно-екологичните, производствено-икономическите и социално-демографските критерии, индикатори и показатели и ролята им за устойчиво демографско и икономическо развитие. При миграциите като индикатор на регионалното развитие се посочват причинно-следствените връзки и влияния и статистико-методологичните аспекти при изследването им.

Във втора глава с обем от 35 страници е извършена обща географска характеристика на Карлово и прилежащите му територии до Освобождението. Тя има предимно описателно-иллюстративен характер, като са представени компонентите на природната среда, селищното и архитектурно развитие в древността, ранното Средновековие и периода на Османско владичество. Сполучливо и правилно би било т. 2.3.2. Движение и етно-социална структура на населението да бъде озаглавена „Брой, динамика и структура на населението“. Не може да се говори за етно-социална структура, а за етно-лингвистична и конфесионална (религиозна), които са част от социално-икономическата група структури на населението. Още повече, че в Табл. 3 (стр. 76) данните от Османските регистри са за религиозна принадлежност на населението. Направена е стопанската оценка на социално-икономическите процеси в Карлово и близкото му пространствено обкръжение през Османското владичество.

Трета глава (66 страници) представя важна стъпка от изследователския план, защото е посветена на формирането на облика на Карлово като стопански и административно-политически център от Освобождението до 1989 г. Не става ясно защо в т. 3.1. Социално-икономическо развитие и производствена специализация в Табл. 7. и Фиг. 13. (92 стр.) са посочени данни за промени в броя на населението в Карлово (позиционирането им би следвало да е в т. 3.3. Движение на населението), като

присъстват данни и след 1989 г. до 2021 г. Социално-икономическото развитие на изследваната територия е разделено на два периода: от Освобождението до края на Втората световна война и от 1944 г. до 1989 г. В т. 3.3. Движение и структура на населението не се използва показателят темп на нарастване на населението, за да се установят темповете на изменение на населението в Карловска околия/селищна система/община за периода 1878 – 1989 г., а се посочва само промяната в броя на населението и се констатира, че населението нараства, но с по-бавни темпове.

Логическата последователност при анализа на структурата на населението е силно нарушена, като първо се оценява етническата (само за 1885 г., между 1887 – 1934 г.), следва естествен прираст, раждаемост и смъртност на населението по религии (1903 – 1923 г.), полова структура (1920 г., 1926 г. и 1965 – 1990 г.), брачна структура, образователна структура (грамотност по вероизповедание и по пол 1900 – 1926 г.) по вид образование и по населени места през 1991 г. Следва кратък анализ на механичния прираст на населението в градовете в община Карлово (заселени и изселени през 1985 – 1990 г.), ежедневни трудови пътувания, възрастова структура според трудовите възможности (1965 – 1990 г.), професионална структура (1905 г. и 1910 г. и за периода 1905 – 1985 г.), степен на урбанизация (1965 – 1990 г.), средна гъстота на населението през 1985 г., прираст на населението (в абсолютен брой) на община Карлово по населени места (за периода 1986 – 1992 г.) и от едно преброяване до друго (1966 – 1992 г.).

В четвърта глава, която е най-голяма по обем (71 страници) е извършен анализ на социално-икономическите тенденции и проблеми в развитието на община Карлово. В дисертационния труд от географска, демографска и управленска гледна точка се разглеждат общите и регионалните проблеми. Преодоляването на негативните тенденции в икономическите, политическите и демографските процеси, винаги е било постоянна задача за разрешаване от органите за управление на държавата и науката. Обработена е голяма по обем статистическа информация за изменението на броя на населението и средната възраст на община Карлово и гр. Карлово, но не става ясно как докторантката извършва прогноза до 2035 г. и каква методика прилага? (Фиг. 64 и Прил. 11). Чрез съставения географски паспорт на община Карлово (Табл. 30, стр. 175) докторантката показва, че може да анализира и интерпретира емпиричния материал. За визуализация на процесите са използвани различни графични и картографски методи.

При анализиране структурата на селищната мрежа, Прил. 17 е необходимо да бъде допълнено със списък на населените места и тяхната класификация по броя на

жителите им. След като в Глава IV на анализ се подлагат социално-икономическия преход след 1989 г. и съвременните демографски и културно-политически аспекти, е необходимо в Табл. 42., стр. 215 към всекидневните трудови миграции да се включат и годините 1992 и 2001 г., когато е имало преброяване на населението в Р България.

При анализ на миграциите на територията на община Карлово (Фиг. 90), освен заселени, изселени и механичен прираст (в брой), може да се използват и показателите интензитет на заселванията, интензитет на изселванията и коефициент за интензивност на механичния прираст. Пространствените изменения по населени места за периода 1992 – 2021 г. ще показват различен интензитет и ще бъдат свързани с промените в социалната и икономическа обстановка в страната, които водят до проявлението на нови условия и фактори, формиращи миграционното поведение на територията на община Карлово. В края на главата са изведени резултатите на проведената авторска анкета сред жители на общините Карлово и Сопот през 2021 г.

В заключението са обособени основните изводи, резултати и приноси моменти.

Текстът на дисертационното изследване е богато илюстриран, като в него са включени 95 фигури и 44 таблици. Самостоятелно са изведени 22 приложения, които допълват и конкретизират основния текст.

Авторефератът е в обем от 46 страници текст и дава ясна представа за съдържанието на дисертационния труд, поставената основна цел, задачи и използваните методи на изследване. Той е изработен в съответствие с изискванията и отразява основните резултати в дисертационния труд.

4. Публикации и участия в научни форуми

Докторантката е посочила само една публикация (в съавторство), която е публикувана в Годишника на Софийския университет с обем от 33 страници. Тя е свързана с тематиката на дисертационния труд и реализира част от резултатите на дисертационното изследване. Смятам, че е крайно недостатъчно и в съответствие с националните изисквания за ОНС „доктор“ в научната област 4. Природни науки, прилагането на една единствена публикация. Не са посочени и участия в научни форуми.

5. Научни приноси

Научните приноси, които са формулирани в авторската справка са пет. От тях приемам *третият*: „Създаден е географски паспорт на община Карлово като основа за анализ и оценка на настоящото ѝ състояние по водещи показатели“ и *четвъртият*:

„Изследвано е социално-икономическото и демографско развитие на град Карлово и общината и връзките им с миграционните нагласи на хората през различните периоди“.

Първият принос приемам с известна доза условност. Вторият принос по същество не е принос, а направен анализ на развитието на Карлово като общински център, като не е изведен комплексен резултат. Проведеното анкетно проучване на общественото мнение е най-често използваният метод за събиране на данни и провеждане на научни изследвания и не може да се приеме за принос. Обработен и анализиран е значителен емпиричен материал, като са използвани разнообразни литературни източници.

Като приносен момент с *практико-приложно значение* може да се отбележи, че е направен опит за използване на синтетичния метод – географски паспорт като алтернатива на традиционно използваните в социално-икономическата география коефициенти/индекси. От научно-познавателна географска гледна точка е разкрита спецификата на социално-икономическото и демографско развитие на град Карлово и общината, формиращо миграционните нагласи на хората през различните периоди.

6. Критични бележки

Както към всяко човешко творение и към дисертационния труд могат да се отправят редица критични бележки. На практика имаме постиженията на автора, които имат по-скоро характер на препоръки и насоки за бъдещи изследвания. Още при формулиране на изследователския план докторантката се е фокусирала най-вече върху обзорния характер и недостатъчно върху приложните аспекти на своето изследване. Това в голяма степен го ограничава както при теоретичния анализ, така и при практическия му подход. Трета и четвърта глава са с излишно голям обем. Направеният анализ би могъл да бъде по-целенасочен относно темата на дисертационния труд.

Към дисертационният труд могат да се направят някои забележки:

- не е посочено как са подбрани предложените методи;
- не е направена критична оценка на наличната демографска и социално-икономическа информация по населени места;
- не е приложена схемата на Дж. Уеб за характеризирание структурата на нарастването/намаляването на населението в регионален аспект;
- в някои от главите липсват аналитични заключения;
- една част от приложенията (№ 12, 16, 17, 21 и др.) са използвани от Планът за интегрирано развитие на община Карлово 2021-2027;

- не е приложен квантифициран SWOT-анализ, при който се дава количествена оценка на установените силни и слаби страни, възможности и заплахи, които се ранжират по значение.

Бихме искали да зададем на автора следните доуточняващи въпроси:

1. Кой е основният обект на научното изследване и кои са населените места, които гравитират към него? Как можем да определим делимитацията на тази територия?

2. Ако се направи квантифициран SWOT-анализ на община Карлово в коя позиция ще попадне и какъв вид стратегия за развитие (агресивна, диверсификационна, защитна или оздравителна) ще се приложи?

3. Какви конкретни мерки са необходими за преодоляване на негативните демографски тенденции в изследваната територия?

7. Заключение

От анализа на разработката заключавам, че дисертационният труд не притежава нужните научни и научно-приложни резултати с приносен характер. Въз основа на това, не предлагам на уважаемото жури и не гласувам положително да присъди на Пенка Любомирова Писачева образователната и научна степен “ДОКТОР”.

03.05.2023 г.

Изготвил становището:

гр. Шумен

(доц. д-р Ивайло Владев)